

วิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่ง น้ำร้อน อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

supraweena@gmail.com

รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2565

แก้ไขบทความ: 3 กันยายน 2565

ตอบรับบทความ: 9 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ แบ่งได้ 7 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ความเชื่อเรื่องโชคชะตา และความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย 2. ด้านค่านิยม แบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกล้าหาญ ความกตัญญู และการเชื่อฟังผู้ใหญ่ 3. ด้านการประกอบอาชีพ พบการทำไร่ทำสวน การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย การหาของป่าล่าสัตว์ และการทอผ้า 4. ด้านครอบครัว พบว่าขนาดครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และสัมพันธ์ภาพในครอบครัวส่วนใหญ่มีความรักความเข้าใจกันดี ส่วนบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน จำแนกได้ 3 ประการ คือ ประการแรก บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน และการอธิบายพิธีกรรม ประการที่ 2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน และการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และประการที่ 3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม พบการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, วิถีชีวิต, บทบาทหน้าที่, ชาวปกากะญอ

LIFESTYLES AND FUNCTIONS OF KAREN FOLKTALES FROM BAN PONGNAMRON, SERM-NGAM DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Lampang Rajabhat University

supraweena@gmail.com

Received: July 21, 2022

Revised: September 3, 2022

Accepted: September 9, 2022

Abstract

This research aimed at analyzing lifestyles appeared in Karen folktales and folklore functions of Karen folktales in Ban Pongnamron, Serm-ngam district, Lampang province. The result found that the lifestyles seen from Karen folktales in Ban Pongnamron divided into 4 types were 1. Beliefs consisted of 7 beliefs about original, religious, non-human, magic thing, human birth, fate, and guesstimate. 2. Values consisted of 5 types about attempt, acumen, bravery, gratitude, and obedience. 3. Career found cultivation, cattle breeding, hunter-gatherer, and weaving. 4. Family found that it was a single family, and the relationship was full of love and understanding. Function of Karen folktales in Ban Pongnamron divided into 3 types. Firstly, function of explaining the origin and identity of community and rites having 2 dimensions were to explain the origin and identity of community and to explain the rites. Secondly, function of education, socialization, and social standardization having 2 dimensions were to tell the story of region, to instruct the social clues, to plant values and to standardize social habits. Thirdly, function of being solution for social pressure grievance. This was a venting from social regulations.

Keywords: Folktales, Lifestyles, Functions, Karen

บทนำ (Introduction)

นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมา และไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยปาก แต่อาจถ่ายทอดด้วยการเขียนก็ได้ เป็นเรื่องราวจากความจำที่ฟังต่อ ๆ กันมา เช่น พ่อเคยฟังมาจากปู่หรือย่าแล้วเล่าให้ลูกฟัง ส่วนปู่หรือย่าเคยฟังจากทวด และทวดเคยฟังจากผู้อื่นเช่นเพื่อนหรือพระสงฆ์เล่ามาอีกที จึงไม่สามารถสืบสาวได้ว่าผู้ที่เล่าคนแรกเป็นใคร (ประคอง นิมนานเหมินท์, 2551: 7) นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่มีบทบาทหน้าที่ในสังคมมนุษย์ และยังมีอิทธิพลต่อผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นิทานพื้นบ้านเกิดจากจินตนาการและแผนยยะเชื่อมโยงกับความคิดของผู้คน ฉะนั้นจึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้สะท้อนภาพชีวิตและจินตนาการของคนในสังคมนั้นได้ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554: 144)

จุดมุ่งหมายของการเล่านิทานมิใช่เพียงเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจเท่านั้น ยังมีเพื่อประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน ขณะเดียวกันก็จะสอดแทรกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิต ของกลุ่มชนที่สืบทอดผ่านมาจากบรรพบุรุษ นิทานจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญในการหล่อหลอมคนในกลุ่มชนนั้น ๆ ให้ซึมซับความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนตั้งแต่เยาว์วัยได้เป็นอย่างดี ดังที่ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2558: 48 - 49) อธิบายถึงความสำคัญของนิทานว่า นิทานคือเรื่องที่เล่าขานสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่คงอยู่ในสังคมตลอดมา นิทานเป็นผลผลิตจากความคิดฝัน จินตนาการ และสติปัญญาของมนุษย์ตั้งแต่บรรพกาล การเล่านิทานมีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิง โดยการใช้เวลาว่างให้ผ่านไปด้วยความสนุก เสริมสร้างจินตนาการและช่วยให้อารมณ์เกิดคึกคักขบขันใจอย่างคลี่คลายไปได้ การศึกษานิทานจะทำให้เข้าใจสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เล่านิทานนั้นด้วย

นิทานเป็นคติชนประเภทใช้ภาษามิบบทบาทหน้าที่ให้การศึกษา สั่งสอน และนันทนาการ เพราะคติชนสำหรับเด็กมีบทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาสังคมและเสริมสร้างการเจริญเติบโตของเด็ก (สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์, 2558: 219) นิทานจึงมีบทบาทสำคัญมากในสังคมท้องถิ่น เนื่องจากคนในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน มีแบบแผนพฤติกรรมและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน ดังนั้นเรื่องที่เล่ากันอยู่ในท้องถิ่นจึงมีความสัมพันธ์กับทุกสิ่งทุกอย่างของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยบทบาทหน้าที่นั้นจะแสดงออกทั้งทางตรงและทางอ้อม คือในทางตรงอาจจะแทรกคติคำสั่งสอนไว้ตรง ๆ ส่วนทางอ้อมก็คือนิทานทั่วไปจะทำให้คำตอบเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรมและจารีตประเพณีบางอย่าง (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2561: 391 - 392)

ในแต่ละกลุ่มชนมักมีนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อ.เสริมงาม จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิด ผูกพันกับธรรมชาติ และมีวิถีเรื่องเล่าเป็นสื่อเชื่อมโยงและขัดเกลาชุมชน ชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อนนี้ เดิมทีอาศัยอยู่ที่อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน และบ้านแม่เลียงพัฒนา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จากคำบอกเล่าของ นางสาว ใจยาริ และนางลา ใจคำ (สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2562) ให้ข้อมูลว่า บรรพบุรุษอพยพมาจากจังหวัดลำพูน โดยการเดินเท้าผ่านป่าข้ามภูเขา มา เมื่อเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ใกล้แหล่งน้ำและมีสัตว์ป่ามากมาย เหมาะสำหรับการตั้งรกราก ในช่วงเวลานั้นแต่ละครอบครัวได้แยกย้ายกันไปสร้างที่อยู่อาศัยใกล้กับสถานที่เพาะปลูกของตนเพื่อความสะดวก ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2483 ได้ย้ายมาสร้างบ้านอยู่รวมกันและเกิดเป็นหมู่บ้านโป่งน้ำร้อนขึ้น โดยเริ่มแรกมีเพียง 4 ครอบครัว ในเวลาต่อมาก็มีผู้มาอาศัยอยู่เพิ่มขึ้น แต่พื้นที่บริเวณโป่งน้ำร้อนในอดีตมักมีสัตว์ป่าจำนวนมากลงมากินน้ำแร่ ทำให้ชาวบ้านต้องรีบกลับเข้าบ้านก่อนค่ำ

ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ทำให้การเข้าถึงสื่อบันเทิงที่หลากหลายง่ายขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมที่ทำร่วมกันในครอบครัว ดังเช่น การเล่นิทานพื้นบ้าน ให้บุตรหลานฟังอย่างในอดีตเริ่มน้อยลง ด้วยเหตุนี้อาจส่งผลให้บทบาทของนิทานพื้นบ้านลดลงและเลือนหายไปในที่สุด จากการวิจัยการสืบค้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านเรื่องเล่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน: บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน บ้านจำปุย อำเภอแม่เมาะ และบ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่าชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนที่น่าสนใจ และมีนิทานพื้นบ้านที่ยังคงเล่าสืบทอดกันมา แต่ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้มีการเล่นิทานน้อยลง ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อสังคมชาวปกาเกอะญอ และเพื่อนุรักษ์และเผยแพร่ให้นิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอให้แก่ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดในการศึกษาวิถีชีวิตในนิทานของ สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์ (2558) สรุปได้ว่า วิถีชีวิต คือ แบบแผนในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมใดสังคมหนึ่ง มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งนิทานสามารถสะท้อนให้ผู้อ่านทราบถึงวิถีชีวิตพื้นบ้าน ในด้านความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี การปกครอง รวมถึงเศรษฐกิจ
2. แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของ ศิราพร ณ ถลาง (2552) ซึ่งได้ประยุกต์จากแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของ วิลเลียม บาสคอม มาเป็นกรอบในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชน แบ่งเป็น 3 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และบทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้เป็นการรวบรวมนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลมุขปาฐะ เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ดังนี้คือ เป็นชาวปกาเกอะญอ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เป็นผู้อาวุโส หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และมีความสามารถในการเล่านิทาน พบว่ามีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลและนิทานที่ผู้ให้ข้อมูลเล่า

3. ขั้นตอนการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

3.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมมุขปาฐะ นิทานพื้นบ้านและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์

3.2 ติดต่อผู้นำชุมชนเพื่อช่วยแนะนำผู้ให้ข้อมูลที่มีความสามารถในการเล่านิทาน โดยมีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยกำหนด พร้อมนัดหมายวันเวลา และสถานที่ในการลงสัมภาษณ์

3.3 เก็บข้อมูลภาคสนามตามวันเวลาที่ได้นัดหมายไว้ ด้วยวิธีทางคติชนวิทยาโดยการบันทึกเสียงพร้อมกับได้บันทึกภาพเก็บรวบรวมข้อมูลไว้

3.4 ถอดคำพูดจากแบบสัมภาษณ์และเครื่องบันทึกเสียงให้เป็นภาษาไทยกลาง แล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้

4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

5. สรุปและอภิปรายผล

6. เสนอข้อมูล โดยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

นิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อ.เสริมงาม จังหวัดลำปาง รวบรวมได้ในครั้งนี้จำนวน 13 เรื่อง ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ สรุปผลได้ดังนี้

1. วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านการประกอบอาชีพ และด้านครอบครัว ดังนี้

1.1 ด้านความเชื่อ ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน สามารถแบ่งได้ 7 ด้าน ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อดั้งเดิม ในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติมีอำนาจเหนือการควบคุมของมนุษย์ โดยในนิทานมุ่งเสนอให้เห็นว่า ผี คือวิญญาณซึ่งออกจากร่างของมนุษย์หลังจากที่เสียชีวิตแล้วก็ไปอยู่ในอีกภพภูมิ สามารถติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้และไม่ใช้สิ่งที่น่ากลัว ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดิ) (นางสุข ใจยาธิ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่อง ผี ซึ่งอยู่ในโลกหลังความตาย เรียกว่า เมืองผี ในตอนที่ เจ้าเมืองต้องการช่วยลูกชายให้ได้ นางไขฟ้ามาเป็นเมีย จึงออกอุบายต่าง ๆ นานาเพื่อกำจัดตัวของนางไขฟ้า ดังนี้ “ครั้งสุดท้าย เจ้าเมืองบอกว่า

ตาของเจ้าเมืองยังเจ็บไม่หาย ให้ผัวนางไข่ฟ้าไปหาน้ำนมผีมาให้หยอดตา ผัวนางไข่ฟ้าไม่รู้ว่าจะไปเมืองผีอย่างไร นางไข่ฟ้าจึงผลักให้ผัวล้มและสลบไป แล้ววิญญาณของผัวนางไข่ฟ้าก็ออกไปที่เมืองผี ไปเจอผีและขอน้ำนมของผีมาได้”

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง (นางลา ใจคำ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องวิญญาณของผู้เสียชีวิตจะกลับมาบ้านของตน ในเหตุการณ์หลังจากที่ไอ้ลูกช้างไปเจอนางหล้าในบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาวเมืองส่งตัวแทนไปให้ยักษ์กินทีละคน ไอ้ลูกช้างได้ฆ่ายักษ์ตนนั้นตายทำให้นางหล้ารอดชีวิตมาได้ ดังนี้ “นางหล้าก็เดินกลับบ้าน เมื่อไปถึงบ้านก็ตะโกนบอกพ่อกับแม่ว่าจะขึ้นไปช้างบนบ้านให้ส่งบันไดลงมาให้หน่อย แต่พ่อกับแม่คิดว่านางหล้าถูกยักษ์จับกินไปแล้วนี่คงเป็นวิญญาณของนางหล้าก็เลยบอกนางหล้าว่าจะทำบุญไปให้”

นอกจากนี้เรื่องไอ้ลูกช้างยังปรากฏความเชื่อเรื่อง ผี ในตอนที่ไอ้ลูกช้างเดินทางไปตามหาแม่ ระหว่างทางพบผีเฝ้าจอมปลวก ดังนี้ “ผีเฝ้าจอมปลวกได้ทักถามไอ้ลูกช้างว่าจะไปไหนหรือ ไอ้ลูกช้างบอกว่ากำลังไปตามหาแม่ ผีจึงบอกว่าแม่ของไอ้ลูกช้างอยู่กับพระฤๅษี ถ้าไอ้ลูกช้างไปเจอแล้วก็ขอน้ำมนต์ที่พระฤๅษีมาให้หน่อย”

นิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องวิญญาณ ในตอนที่ชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่กับพ่อครู เมื่อเขาแต่งงานแล้วภรรยาของเขาตั้งครรภ์ พ่อครูบอกเขาว่าเมื่อลูกของเขาเกิดมาแล้วให้ฆ่าแล้วเอาไปฝัง ด้วยความเคารพพ่อครู เขาก็ทำตามที่พ่อครูบอกถึง 3 ครั้ง หลังจากเสียลูกคนที่สามไปแล้วเขาได้แต่ร้องไห้ด้วยความเสียใจ พ่อครูจึงบอกเขาว่าอย่าเสียตายเลย ถ้าอยากทราบเหตุผลก็ให้ไปปูเสื่อตรงที่พ่อครูบอกแล้วนอนฟัง ค็นั่นเขาได้ยินเสียงของวิญญาณลูกของเขาทั้ง 3 ตนคุยกันว่า “พ่อครูนี้เป็นคนฉลาดหยิ่งรู้ว่าเราทั้ง 3 คนมีอายุสั้น ถ้าหากพ่อเลี้ยงดูเราให้โตแล้วเราตายจาก พ่อจะเสียใจมากกว่านี้”

1.1.2 ความเชื่อทางศาสนา ในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ดังนี้

1) ความเชื่อทางศาสนาพุทธ ในนิทานพื้นบ้านปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ดังนี้

- ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดจากกรรมดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางแตงอ่อน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องกรรมที่ทำให้นางแตงอ่อนถูกไล่ออกจากเมือง ดังนี้ “ในวันที่นางแตงอ่อนคลอดลูกมีയാกาไว (แม่มด) มาขโมยลูกของนางแตงอ่อนไปทิ้งลงแม่น้ำแล้วเอาลูกจระเข้มาเปลี่ยน แล้วയാกาไวกีใส่ร้ายนางแตงอ่อนจนทำให้ผัวของนางแตงอ่อนเข้าใจผิดว่านางแตงอ่อนเป็นชู้กับจระเข้ ผัวนางแตงอ่อนก็เลยไล่ทุบ ไล่ตีนางแตงอ่อนให้ออกจากเมือง ที่เป็นแบบนี้ก็เพราะชาติก่อนนางแตงอ่อนเคยเอาแมวไปปล่อยในป่า”

นอกจากนี้ในนิทานเรื่องนางแตงอ่อนยังเล่าถึงผลกรรมที่യാกาไว (แม่มด) ได้ใส่ร้ายนางแตงอ่อนไว้ในตอนท้ายว่า “ส่วนയാกาไวเพราะเคยทำกับนางแตงอ่อนไว้ ก็เลยถูกเชือกมัดตัวไว้ไม่ให้ไปทำร้ายคนอื่นได้อีก”

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องกรรมที่ทำให้ได้คู่ครองรูปร่างหน้าตาไม่ดี ในเหตุการณ์หลังจากนางหล้าซึ่งเป็นตัวแทนของชาวเมืองไปเป็นอาหารยักษ์รอดชีวิตกลับบ้าน พญาเจ้าเมืองซึ่งเป็นพ่อของนางหล้าจึงให้คนไป

ปาวประกาศตามหาชายที่ช่วยชีวิตนางหล้าเพื่อให้มาแต่งงานกับนาง มีคนมากมายมาอ้างว่าเป็นคนที่ช่วยนางหล้า ทุกคนล้วนหน้าตาดี มียศ ตำแหน่งและฐานะดี แต่นางหล้าบอกว่าไม่ใช่พวกเขา เจ้าเมืองจึงให้คนไปตามหาผู้ชายในเมืองทั้งหมดมาพบ จนไปเจอคนสุดท้ายคือไอ้ลูกช้างที่บ้านของแม่หม้าย ดังนี้ “เมื่อพญาเจ้าเมืองเห็นไอ้ลูกช้างตัวมันเล็ก หน้าตามันไม่หล่อ ก็พูดว่าช่างมันเถอะถือว่าเป็นกรรมของลูกสาวเรา”

- ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นความเชื่อว่าตราบใดที่มนุษย์ยังไม่บรรลุนิพพานความหลุดพ้นก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามกรรมของตน ปรากฏในนิทานเรื่องนางแดงอ่อน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) เล่าถึง ชาตีก่อนนางแดงอ่อนเคยเอาแมวไปปล่อยในป่า ทำให้เมื่อเกิดมาในชาตินี้ นางแดงอ่อนจึงต้องถูกฉัวขับไล่ทุบตีให้ออกไปจากเมือง

- ความเชื่อเรื่องพระพุทธรเจ้า เป็นความเชื่อที่ว่าพระพุทธรเจ้าเคยเสด็จมายังสถานที่ที่กล่าวถึง ปรากฏในนิทานเรื่องที่มาของโป่งน้ำร้อน (นางลา ใจคำ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ดังนี้ “พระพุทธรเจ้ามาที่นั่นแล้วหลุดต้อง (ท้องเสีย) เลยเรียกที่ตรงนั้นว่าตอยหลู จากนั้นก็เดินต่อมาจนถึงบริเวณที่โป่งน้ำร้อนนี้แล้วไม่มีแรงเดินต่อจึงตม้น้ำร้อนกิน แต่กินไม่หมดก็เลยเททิ้ง ทำให้ตรงนั้นกลายเป็นบ่อน้ำร้อนจนมาถึงทุกวันนี้”

- ความเชื่อเรื่องเทวดา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา และพระอินทร์ผู้เป็นเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ผู้ที่เป็นคนดี ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางแดงอ่อน ปรากฏความเชื่อเรื่องพระอินทร์มาช่วยเหลือมนุษย์ 2 ครั้ง ดังนี้ ครั้งแรกในตอนที่ถูกชายของนางแดงอ่อนถูกนางแม่มดจับโยนลงแม่น้ำ พญาอินทร์ (พระอินทร์) ได้มาช่วยและรับลูกของนางแดงอ่อนไปเลี้ยงดู ส่วนครั้งที่สองตอนที่นางแดงอ่อนถูกขับไล่ออกจากเมืองเมื่อกลับไปถึงบ้านก็พบว่าพ่อและแม่ตายแล้ว พี่ชายของนางแดงอ่อนจึงพานางแดงอ่อนไปหาพระฤๅษีแต่หนทางไปเป็นหน้าผาที่มีหินคมบาดพี่ชายของนางแดงอ่อนตาย พระอินทร์สงสารจึงลงมาช่วยชุบชีวิตพี่ชายของนางแดงอ่อน

เรื่องเจ้าสะโตน ปรากฏความเชื่อเรื่องเทวดาแปลงกายมาช่วยเจ้าสะโตนถึง 3 ครั้ง ดังนี้ ครั้งแรกเจ้าสะโตนถูกพ่อของนางนกทอดสอบให้ยิงก่าแพงเจ็ดชั้นให้ทะลุ เจ้าสะโตนได้แต่ร้องไห้เพราะทำไม่ได้ เทวดาเห็นก็เกิดความสงสารจึงลงมาช่วย ครั้งที่สองพ่อของนางนกให้เจ้าสะโตนหาว่าขันโตกใบใดเป็นของนางนก เทวดาก็แปลงกายเป็นแมลงวันไปเกาะที่ขันโตกใบนั้น และครั้งสุดท้ายในเวลากลางคืนให้หาว่านิ้วใดเป็นนิ้วของนางนก เทวดาก็แปลงกายเป็นหิ้งห้อยไปเกาะที่นิ้วของนางนก

2) ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อเรื่องฤๅษีซึ่งเป็นนักบวชพวกหนึ่งที่อยู่ในป่า ดังนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโตน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) เล่าถึงพระฤๅษีหลายเหตุการณ์ โดยในเหตุการณ์แรกเจ้าสะโตนไปอาบน้ำในสระแล้วเห็นนางนกกำลังเล่นน้ำก็หลงรักจึงไปปรึกษาพระฤๅษีว่าจะจับนางนกมาได้อย่างไร พระฤๅษีจึงให้ไปขบว่งพญานาคจากพญานาค เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้นในตอนนี้นางนกได้หลอกแม่ของเจ้าสะโตนให้เอาปิกมาให้สวมแล้วเหาะหนีไป นางนกได้เหาะไปบอกพระฤๅษีว่าไม่ให้เจ้าสะโตนตามไปเพราะหนทางไปเมืองนกยากลำบากและฝากขอวิเศษให้เจ้าสะโตน ส่วนเหตุการณ์ที่สามเจ้าสะโตนออกตามหานางนกจนมาพบพระฤๅษี พระฤๅษีก็ได้ให้ของตามที่นางนกฝากไว้

ส่วนนิทานเรื่องนางแดงอ่อนเล่าถึง พี่ชายพานางแดงอ่อนไปหาพระฤๅษีเพื่อขอบวชช้อยู่กับพระฤๅษี

1.1.3 ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ อมนุษย์ คือ เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต อสุรกาย ภูติผี ปีศาจ เป็นต้น หรือหมายถึงสัตว์ในภพที่มีฤทธิ์มีอำนาจมากแล้ว (พระครูอรุณชมการ ปริบุญโณ, 2557:102) พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องยักษ์ พญานาค และกินรี ดังต่อไปนี้

ความเชื่อเรื่องยักษ์ ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง (นางเอื้อย ดีบตี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562) เล่าถึง ยักษ์กระแจะซึ่งเป็นยักษ์ที่มีหาง กินคนและซากศพเป็นอาหาร ในตอนที่พี่ชายกลับมาถึงบ้านแล้วพบว่ายายของเขาเสียชีวิตแล้วจึงจะออกไปเชิญชาวบ้านมาร่วมงานศพ น้องชายได้ขออาสาไปเชิญแขกมาร่วมงานศพเอง แต่น้องชายไม่ได้ไปเชิญชาวบ้านเขากลับไปเชิญพวกยักษ์มีหางมาสองพี่น้องจึงต้องพากันวิ่งหนีพวกยักษ์มีหาง และช่วยกันฆ่ายักษ์มีหางได้ในที่สุด

ความเชื่อเรื่องพญานาค ปรากฏในนิทานเรื่องนางแดงอ่อน ในตอนที่ลูกเจ้าเมืองไปคล้องช้างในป่าแล้วไปนอนพักก็ฝันว่า ตนเดินลงไปในน้ำเห็นโพรงก็เดินเข้าไปในนั้นและได้พบกับหญิงสาวสวยชื่อนางแดงอ่อน เมื่อตื่นขึ้นมาก็ลองเดินลงไปดูก็เห็นนางแดงอ่อนซึ่งเป็นลูกพญานาคอยู่ที่นั่นจริง ๆ จึงเกิดความรักและขอพญานาคยกนางให้เป็นเมีย พญานาคจึงบอกว่าให้พาพ่อแม่ยกขบวนช้างม้ามารับนางแดงอ่อนไปอยู่ด้วย ส่วนนิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง พญานาค ในตอนที่ เจ้าสะโตนไปอาบน้ำแล้วได้เห็นนางนกสาวสวยก็อยากได้เป็นเมียจึงไปขอให้พระฤๅษีช่วย พระฤๅษีจึงแนะนำให้ไปขอให้พญานาคช่วย พญานาคจึงให้เอาบ่วงพญานาคไปวางดักไว้พอนางนกบินลงมาก็กักเชือกจับ

นอกจากนี้ในนิทานเรื่องเจ้าสะโตน ยังปรากฏความเชื่อเรื่อง กินรี ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตครึ่งมนุษย์ครึ่งนกอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ในตอนที่เจ้าสะโตนไปอาบน้ำแล้วได้เห็นนางนก (กินรี) จึงใช้บ่วงพญานาคจับนางนกหล้าได้และได้นางเป็นเมีย ต่อมาเจ้าสะโตนต้องไปรบจึงฝากนางนกไว้กับแม่ของเขา แต่นางนกอยากกลับบ้านของตนจึงหลอกแม่ของเจ้าสะโตนว่าให้นำปีกของนางมาให้แล้วจะรำให้ดู เมื่อสวมปีกแล้วนางนกก็เหาะหนีไป

1.1.4 ความเชื่อเรื่องของวิเศษที่มีอำนาจเหนือการควบคุมของมนุษย์ ดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ตามปรารถนาในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องของวิเศษที่มีอำนาจในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามต้องการ ชุบชีวิตได้ และเป็นยาวิเศษ ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง แหวนวิเศษที่ตัวละครใช้เป็นอาวุธทำให้อีกฝ่ายสัมผัสแล้วไม่สามารถควบคุมตนเองได้และยอมทำตามคำสั่ง ในตอนที่ เจ้าสะโตนออกตามหานางนกเมียของเขาที่เหาะหนีกลับเมืองนกกไป เขาออกติดตามไปจนพบกับพระฤๅษี พระฤๅษีจึงบอกเขาว่านางนกได้ฝากแหวน ยา และวอก 1 ตัว ไว้ให้กับเขาพร้อมสั่งว่าห้ามตามไป แต่เจ้าสะโตนก็ยังติดตามไปจนถึงแม่น้ำที่กว้างใหญ่จนไม่สามารถข้ามไปอีกฝั่งได้ เขาเห็นงูใหญ่เลื้อยผ่านมาจึงใช้แหวนสัมผัสไปที่ตัวงูทำให้งูยอมให้เขาไปได้ขึ้นไปบนตัวของมันและพาเขาข้ามแม่น้ำไปอีกฝั่ง

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นางเอื้อย ดีบตี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562) เล่าถึงอำนาจวิเศษของไขที่นางไขฟ้าอาศัยอยู่ ในตอนที่พญาเจ้าเมืองต้องการกำจัดผัวของนางไขฟ้าจึงออกอุบายว่าเศษผงที่บ้านของนางไขฟ้าเข้าตา ดังนั้นผัวของนางไขฟ้าต้องรับผิดชอบไปหาน้ำนมที่หายากมาให้หยอดตา โดยครั้งแรกให้ไปหาน้ำนมเสือ นางไขฟ้าก็บอกผัวว่าไม่ต้องกลัวหากไปเจอเสือให้โยนเปลือกไข่ของนางใส่เสือแล้วเสือกก็จะให้น้ำนมแก่เขา ครั้งที่สองให้ไปหาน้ำนมหมี นางไขฟ้าก็บอกให้ทำแบบเดิม แล้วเขาก็ได้น้ำนมหมีมาให้พญาเจ้าเมือง

นิทานเรื่องนางแดงอ่อน เล่าถึงน้ายาวิเศษชุบชีวิตได้ ในตอนที่พี่ชายของนางแดงอ่อนเสียชีวิตเพราะถูกหินบาด พญาอินทร์ (พระอินทร์) สงสารจึงน่าน้ายาวิเศษ ชื่อน้ำใจ ไค้พญาอินทร์มาชุบชีวิตพี่ชายของนาง

นิทานเรื่องสาเหตุที่คนปากเกาะญอไม่มีตัวหนังสือ (นายยงค์ ดอกผู้ขาย, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2562) เล่าถึงเรื่องความวิเศษของหนังสือ ในตอนที่ เจ้าเมืองประกาศเรียกชาวเมืองให้มาหาเพราะเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่เมืองสิบสองปันนา เจ้าเมืองจึงให้ชาวเมืองรีบมารับของดีไปก่อนที่จะถูกไฟไหม้หมด ดังนี้ “แต่ปากเกาะญอไปช้ามาก จนคนอื่นได้อาของดีไปหมดแล้ว เหลือแต่หนังสือที่เจ้าเมืองเก็บไว้ให้ปากเกาะญอนั้นแหละเจ้าเมืองรอรออยู่นาน ปากเกาะญอก็ยังไม่มาสักที ให้คนไปตามแล้วก็ยังไม่มาอีก จนเจ้าเมืองรอไม่ไหวก็เลยโยนหนังสือให้หมากินเลย หมากินแล้วหมาก็ถ่ายออกมา พอไก่เห็นเข้าก็ไปกินต่อ ก็เพราะว่าหนังสือเป็นของดี ก็เลยทำให้ไก่กลายเป็นยามาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อมีพิธีรอบนบันก็จะใช้ได้ด้วย”

1.1.5 ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ปรากฏความเชื่อเรื่องการกำเนิด 2 ประการ ดังนี้

1) ความเชื่อเรื่องมนุษย์เกิดจากน้ำเต้า จากนิทานเรื่องกำเนิดมนุษย์ (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2562) เล่าถึงไฟไหม้โลกมีคนรอดชีวิต 2 คนเพราะหลบอยู่ในกาบกล้วย พอออกมา ก็ตั้งท้องที่นอง แล้วคลอดออกมาเป็นน้ำเต้า พวกเขาจึงสับน้ำเต้าให้ละเอียดแล้วเอาไปหว่านก็ปรากฏว่ามีคนโผล่ออกมามากมาย ต่างก็พูดจาคนละภาษาและแยกย้ายกันไป

2) ความเชื่อเรื่องการสมพาสที่ผิดธรรมชาติ พบการกำเนิดจากการสมพาสผ่านการดื่มปัสสาวะในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรรภ์ จากนิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง เล่าถึง หญิงหม้ายคนหนึ่งทำไร่อยู่ตรงกลางแวดล้อมด้วยไร่ของคนอื่น วันหนึ่งมีช้างป่าตัวหนึ่งเดินผ่านไร่ของชาวบ้านเข้ามากินข้าวในไร่ของหญิงหม้ายนี้ พอมันหิวน้ำก็ขุดบ่อน้ำ เมื่อกินน้ำเสร็จแล้วมันก็ปัสสาวะลงในบ่อนั้นแล้วก็จากไป ต่อมาหญิงหม้ายได้มากินน้ำปัสสาวะของช้างในบ่อนั้นก็ตั้งครรรภ์และกำเนิดบุตรชายชื่อไอ้ลูกช้าง

1.1.6 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา ปรากฏความเชื่อเรื่องชีวิตทุกชีวิตถูกลิขิตมาแล้วจะมีอายุยืนนานเท่าไร ในนิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย ตอนที่ชายหนุ่มอยากรู้ว่าทำไมพ่อครูบอกให้เขามาลูกทั้ง 3 คนของเขา พ่อครูจึงให้เขาไปเสียนอนฟังวิญญาณของลูกทั้ง 3 คอยกันจึงรู้ว่าลูกทั้ง 3 ถ้าได้เกิดมาก็อายุสั้น เพราะถูกลิขิตชีวิตจากยมบาลไว้แล้ว

1.1.7 ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย เป็นความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปากเกาะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโดน กล่าวถึง การอธิษฐานเพื่อเสี่ยงทายของเจ้าสะโดนเพื่อให้ทราบว่าการเดินทางไปภูทอกหรือไม่ ในตอนที่ เจ้าสะโดนเดินทางไปพบกับช่างชนช้าง ซึ่งชนกันทุกวันไม่เคยหยุดทำให้เจ้าสะโดนไม่สามารถเดินทางไปได้ เจ้าสะโดนจึงอธิษฐานว่าจะยิงธนู ถ้าเมื่อยของเขายู่ทางนั้นก็ขอให้ช่างหยุดชนกัน หลังจากยิงธนูช่างก็หยุดเจ้าสะโดนจึงลอดท้องช้างผ่านไปได้ เมื่อเดินต่อไปก็เจอผาชนผา จึงอธิษฐานว่าจะยิงธนู ถ้าเมื่อยของเขายู่ทางนั้นก็ขอให้ผาหยุดชนกัน แล้วผาก็หยุดเจ้าสะโดนจึงเดินผ่านผาชนกันไปได้

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง กล่าวถึง การเสี่ยงทายของพ่อและแม่ของไอ้ลูกช้าง เพื่อพิสูจน์ความเป็นลูก ในตอนที่ไอ้ลูกช้างได้จากแม่ไปตามหาพ่อช้างเป็นเวลานานจึงกลับไปหาแม่ แต่แม่มักจะไม่เชื่อจึงให้ชาวบ้านทำอาหารมาทุกหลังคาเรือนและให้เสี่ยงทายว่าสารพัดเป็นของแม่ ถ้าเลือกถูกแม่ก็จะเชื่อว่าเป็นแม่ลูกกันจริง และเหตุการณ์ต่อมาคือเมื่อไอ้ลูกช้างไปตามหาพ่อซึ่งเป็นช้างอยู่ในป่าจนพบ

พอไม่เชื่อว่าไอ้ลูกข้างเป็นลูกจึงให้พิสูจน์ว่าถ้าเป็นลูกข้างจริงจะต้องปีนขึ้นไปบนต้นไม้สูงแล้วกระโดดลงมาตรงกลางระหว่าง งา 2 ข้าง ถ้าไม่ถูกงาเสียบ 3 ครั้งก็จะถือว่าเป็นพ่อลูกกันจริง

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) กล่าวถึง การเสี่ยงทายหาที่ทำกิน ในตอนที่ครอบครัวหนึ่งก่อนที่จะพอจะตายได้ส่งเสียลูกชายเกี่ยวกับการหาสถานที่สำหรับประกอบอาชีพว่า ถ้าพ่อตายแล้วให้ตัดคอแล้วนำหัวไปวางไว้บนหิ้งเหนือเตาไฟ อย่างจนแห้งแล้วลากเข้าไปในป่าถ้าหัวไปติดอยู่ตรงไหนให้ทำไร้อยู่ตรงนั้น

1.2. ด้านค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1.2.1 ความพยายาม ปรากฏในนิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง เจ้าสะโตนต้องผจญภัยในการตามหานางนกซึ่งเป็นเมียของเขาด้วยความยากลำบากต้องบุกป่าฝ่าดงเจออุปสรรคมากมาย แต่ก็สามารถผ่านไปได้ด้วยความสามารถ และในนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึงไอ้ลูกข้างต้องผจญภัยในป่าเพื่อตามหาพ่อด้วยความมุ่งมั่นพยายาม จนพบช้างผู้เป็นพ่อ และพาพ่อช้างกลับมาหาแม่ นิทานทั้งสองเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นพยายามของตัวละครในการตามหาบุคคลที่รัก

1.2.2 การเป็นผู้มีไหวพริบ ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่ชายและน้องชายหนีพวกยักษ์เกราะกระแะ (ยักษ์มีหาง) ขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ พวกยักษ์มีหางหาไม่เจอก็ตะโกนเรียก น้องชายจึงขานตอบ พวกยักษ์มีหางเห็นว่าสองพี่น้องอยู่บนต้นไม้สูงจึงตะโกนถามว่าพวกตนจะขึ้นไปกินสองพี่น้องอย่างไร น้องชายจึงบอกให้พวกยักษ์มีหางเอาก้อนหินก้อนใหญ่ผูกตัวไว้แล้วเขาจะหย่อนเชือกลงไปให้ไต่ขึ้นมา พวกยักษ์มีหางทำตาม เมื่อไต่ขึ้นมามีคนเกือบถึงสองพี่น้อง น้องชายก็ตัดเชือกทำให้พวกยักษ์มีหางตกลงไปตายทั้งหมด และนิทานเรื่องซิริ ๆ สอว ๆ เล่าถึงพี่ชายไปเก็บคอแลน (ลิ้นจี่ป่า) เจอยักษ์ถามว่าเป็นคนหรือเป็นนกพี่ชายหลอกว่าเป็นนกจึงรอดชีวิตมาได้ ส่วนน้องชายเป็นคนดื้อรั้น พี่ชายจึงห้ามไปเก็บคอแลนเพราะกลัวยักษ์จะจับน้องชายกิน แต่น้องชายไม่เชื่อ จึงออกไปเก็บคอแลน ขณะที่กำลังปีนต้นไม้ก็มียักษ์ถามเขาว่าเป็นคนหรือเป็นนก น้องชายตอบว่าเป็นคนและทำให้พวกยักษ์ไต่เชือกขึ้นมาหาเขา พอพวกยักษ์ไต่ขึ้นมามีคนครบและใกล้จะถึงตัวเขาแล้ว เขาก็ตัดเชือกทำให้พวกยักษ์ตกลงไปตายทั้งหมด ทั้งสองเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงการมีไหวพริบในการแก้ปัญหาเพื่อเอาตัวรอดของตัวละคร

1.2.3 ความกล้าหาญ ปรากฏในนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึง ไอ้ลูกข้างไปพบนางหล้าในบ้านหลังหนึ่งซึ่งนางเมืองส่งนางหล้าไปให้ยักษ์กิน นางหล้าเห็นไอ้ลูกข้างก็ไล่ไปบอกว่าเดี๋ยวยักษ์จะมาจับกิน ไอ้ลูกข้างไม่กลัวก็ทำลายของกินต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมาให้ยักษ์ และทำท่ายักษ์ให้มาหาแล้วก็ฆ่ายักษ์ตาย

1.2.4 ความกตัญญู ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่น้องคู่นี้กำพร้าพ่อแม่อาศัยอยู่กับยาย พี่ชายเป็นคนดีและมีเมตตาคุณของเขาซึ่งแก่ชราไม่มีเรี่ยวแรง ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เขาจึงให้น้องชายออกไปทำงาน ส่วนตัวเขามีหน้าที่ดูแลยายคอยป้อนอาหารและอาบน้ำให้ยาย และนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึง ไอ้ลูกข้างติดตามหาพ่อช้างจนพบ เขาได้แอบไปทำความสะอาดที่นอนของพ่อช้าง และหลังจากที่พ่อช้างยอมรับไอ้ลูกข้างเป็นลูกแล้ว ไอ้ลูกข้างก็ลาพ่อช้างกลับไปหาแม่เพราะแม่อยู่คนเดียวมีความลำบากมาก นิทานทั้ง 2 เรื่องสะท้อนถึงความกตัญญูของตัวละครที่มีต่อบุพการี

1.2.5 การเชื่อฟังผู้ใหญ่ ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) เล่าถึง พ่อได้ส่งเสียลูกชายก่อนตายว่า ถ้าพ่อตายแล้วให้ตัดคอแล้วนำหัวไปวางไว้บนหิ้งเหนือเตาไฟ อย่างจนแห้งแล้วลากเข้าไปในป่า ถ้าหัวไปติดอยู่ตรงไหนให้ทำไร้อยู่ตรงนั้น ซึ่งลูกชายก็ได้ทำตามตามที่พ่อบอก ทำให้เขาได้พบไขฟ้า

ในไร่แห่งนี้ ส่วนนิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย เล่าถึงชายคนหนึ่งอาศัยอยู่กับพ่อครู ด้วยความรักและเคารพพ่อครูมาก เมื่อพ่อครูบอกให้เขาฆ่าลูกของเขาที่เพิ่งคลอด เขาก็ยอมทำตามถึง 3 ครั้ง แม้จะเสียใจมาก แต่ไหนก็ไม่เคยต่อว่าพ่อครูเลย จนสุดท้ายพ่อครูเห็นใจบอกให้เขาฟังวิญญาณของลูกทั้ง 3 คนของเขาด้วยกัน เขาจึงได้ทราบเหตุผลที่แท้จริง จากนิทานทั้ง 2 เรื่องสะท้อนถึงค่านิยมเรื่องการเชื่อฟังผู้ใหญ่และผลของการเชื่อฟังก็ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวละครมีชีวิตที่ดีหรือมีความสุข

1.3. ด้านการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้ 4 ด้าน ดังนี้

1.3.1 การทำไร่ทำนา ปรากฏในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึง ชายหนุ่มไปทำไร่ในบริเวณที่เสี่ยงภัยจากการลากหัวของพ่อของเขาไปหยุดลงตรงที่นั่นโดยเขาจะออกไปทำไร่ทุกวัน และนิทานเรื่องไอ้ลูกช้างเล่าถึงหญิงหม้ายแม่ของไอ้ลูกช้างว่าอยู่คนเดียว ทำงานหนักทั้ง ทำนา ทำไร่ ทำสวนปลูกมะเขือ แตงโมพริก กล้าย อ้อยและอื่น ๆ จนเต็มไร่

1.3.2 การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ปรากฏในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องซีรี ๆ สอว ๆ เล่าถึงพี่ชายและน้องชายคู่หนึ่งทุกวันก็ออกไปเลี้ยงควาย และนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่น้องกำพร้าคู่หนึ่งอาศัยอยู่กับยายพี่ชายมีหน้าที่ดูแลยายที่ชราไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ส่วนน้องชายจะออกไปรับจ้างเลี้ยงวัวให้กับขอมอ (พญาเจ้าเมือง) ทุกวัน

1.3.3 การหาของป่าล่าสัตว์ ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึง ชายหนุ่มอาศัยอยู่คนเดียว ทุกวันเขาจะไปทำไร่หรือไม่ก็เข้าป่าไปหาของกิน ส่วนนิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอซอดิ) เล่าถึง ผัวของนางไขฟ้าต้องเข้าป่าไปหาน้ำนมเสือและน้ำนมหมี ระหว่างเดินทางกลับบ้านก็ล่าสัตว์ได้ เก้ง กวาง นำมาเป็นอาหารและแบ่งปันเจ้าเมือง

1.3.4 การทอผ้า ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึง เจ้าเมืองไปขอตมิดที่ใต้ถุนบ้านของนางไขฟ้า นางไขฟ้าก็อนุญาต ส่วนตัวนางไขฟ้าก็ขึ้นไปทอผ้าอยู่บนบ้าน

1.4. ด้านครอบครัว ครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน มีลักษณะดังนี้

1.4.1 ขนาดครอบครัว มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มี พ่อ แม่ และลูก ดังตัวอย่างจากนิทานเรื่องเจ้าสะโตน ตัวละครนางหล้าอาศัยอยู่กับพ่อแม่ นิทานเรื่องนางแตงอ่อน นางแตงอ่อนอาศัยอยู่กับพ่อแม่และพี่ชาย และยังพบว่าตัวละครส่วนใหญ่เป็นกำพร้าจากนิทาน 5 เรื่อง ดังนี้ นิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย ตัวละครที่กำพร้าพ่อแม่อาศัยอยู่กับพ่อครู ซึ่งผู้เล่าไม่ได้กล่าวถึงพ่อแม่ของตัวละครนั้นเลย นิทานเรื่องซีรี ๆ สอว ๆ ตัวละครเป็นลูกกำพร้าอาศัยอยู่ด้วยกันสองคนพี่น้อง ส่วนนิทานเรื่องสองพี่น้อง ตัวละครสองพี่น้องเป็นลูกกำพร้าอาศัยอยู่กับยาย นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอซอดิ) ตอนเริ่มเรื่องชายหนุ่มอาศัยอยู่กับพ่อแม่ แต่ต่อมาพ่อแม่เสียชีวิต ขณะที่นิทานเรื่องนางไขฟ้า ตัวละครกำพร้าอาศัยอยู่คนเดียวในกระท่อมชายป่า นอกจากนี้ยังพบครอบครัวที่พ่อแม่และลูก ต้องพลัดพรากจากกัน 2 เรื่อง คือ นิทานเรื่องเจ้าสะโตน ตัวละครเจ้าสะโตนอาศัยอยู่กับแม่โดยที่ไม่ทราบว่าใครเป็นพ่อ จนต้องอ่อนน้อมให้แม่บอกจึงทราบว่าตนเกิดจากการที่แม่กินน้ำปัสสาวะของช้าง เจ้าสะโตนจึงออกเดินทางไปตามหาพ่อ และเรื่องนางแตงอ่อน ตอนที่นางแตงอ่อนถูกขโมยลูกไปและถูกใส่ร้ายว่ามีชู้จึงถูกล่อออกจากเมืองจนต้องไปบวชชีอยู่กับพระฤๅษี

1.4.2 สัมพันธภาพในครอบครัว ครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ แม้จะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิกในครอบครัวน้อย แต่ก็มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันมีความรักความเข้าใจกันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้ นิทานเรื่องไอ้ลูกช้างในตอนต้นไอ้ลูกช้างมีความขัดแย้งกับแม่เพราะอยาก

ทราบความจริงว่าพ่อของเธอคือใคร เมื่อทราบความจริงก็ขอแม่ออกไปตามหาพ่อ สุดท้ายเมื่อพบพ่อแล้วเขาก็กลับมาหาแม่เพราะเป็นห่วงแม่ที่อยู่คนเดียว นิทานเรื่องนี้นางไขฟ้าสะท้อนถึงครอบครัวที่สามีภรรยามีความรักความเข้าใจ คอยช่วยเหลือกัน เรื่องสองพี่น้องสะท้อนให้เห็นความรักความเข้าใจที่พี่ชายมีต่อน้องชายที่แสนดี รื่น นิทานเรื่องเจ้าสะโดนแสดงให้เห็นถึงความรักของสามีที่มีต่อภรรยา ซึ่งเจ้าสะโดนต้องเสี่ยงอันตรายออกผจญภัยเพื่อตามหานางนก มีเพียงเรื่องนางแดงอ่อนที่เป็นครอบครัวแตกแยกเพราะสามีหุบเขาเชื่อคนที่ใส่ร้ายว่านางแดงอ่อนมีชู้จนคลอดลูกออกมาเป็นจระเข้ แต่ในตอนท้ายทั้งสองก็ได้กลับมาอยู่ด้วยกัน

2. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคติชนที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552: 363-141) ได้นำเสนอไว้ 3 ประการ ดังนี้

2.1 บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม คือการใช้นิทานเพื่ออธิบายความเป็นมาและการกำเนิดของกลุ่มชน หรือที่มาของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชน แบ่งได้ 2 ด้าน ดังนี้

2.1.1 การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อตอบคำถามว่ามนุษย์เกิดมาจากไหน เหตุใดชาวปกากะญอจึงไม่มีตัวหนังสือ เหตุใดจึงเรียกว่ายาง จำนวน 3 เรื่อง คือ นิทานเรื่องการกำเนิดมนุษย์เล่าถึง มนุษย์เกิดจากน้ำเต้า ในเหตุการณ์หลังไฟไหม้โลกมีคนรอดชีวิต 2 คน พอออกมาที่ตั้งท้องที่นองแล้วคลอดลูกเป็นน้ำเต้า จึงสับน้ำเต้าหั่นลงไปเกิดเป็นคนหลายชาติหลายภาษา บางคนพูดลาว บางคนพูดขมุ บางคนพูดไทย บางคนขึ้นเหนือ บางคนล่องใต้ แยกย้ายกันไปคนละทาง การใช้นิทานอธิบายกำเนิดชาติพันธุ์สะท้อนให้เห็นถึงการมองว่าทุกคนในโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน เพราะเกิดจากน้ำเต้าใบเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้นิทานอธิบายสาเหตุที่ชาวปกากะญอไม่มีตัวหนังสือ เล่าว่าเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่สิบสองปันนาเจ้าเมืองจึงคนให้รีบไปรับของดีก่อนที่จะถูกไฟไหม้หมด คนอื่นก็ไปรับของดีกันหมดแล้ว เจ้าเมืองจึงเก็บหนังสือไว้ให้ปกากะญอ แต่ปกากะญอไปขำมากจนเจ้าเมืองรอไม่ไหวจึงปาหนังสือให้สุนัขกิน ทำให้ปกากะญอไม่มีตัวหนังสือใช้ ส่วนนิทานเรื่องทำไมเรียกว่ายาง ก็อธิบายสาเหตุว่าเพราะปกากะญอมัวแต่แกงหอยไม่สุกสักที คนที่มาตามให้ไปรับของดีจากเจ้าเมืองก็ถามว่าเสร็จหรือยังก็ตอบว่ายาง (ยัง) มีคนมาตามก็ครั้งก็ตอบเหมือนเดิม

2.1.2 การอธิบายพิธีกรรม คือ การใช้นิทานเพื่ออธิบายที่มาของพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่ในการอธิบายเหตุผลที่ชาวปกากะญอใช้ไก่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จากนิทานเรื่องสาเหตุที่คนปกากะญอไม่มีตัวหนังสือ เล่าถึงปกากะญอไปรับของดีจากเจ้าเมืองช้า จนเจ้าเมืองรอไม่ไหวปาหนังสือให้สุนัขกิน หลังจากสุนัขกินหนังสือนั้นไปแล้วก็ถ่ายออกมา ไก่ไปกินมูลสุนัขต่อเลยทำให้ไก่กลายเป็นของดีตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นเมื่อมีพิธีกรรมหรือการขนบธรรมเนียมก็ตามจึงใช้ไก่ในพิธีกรรมและในการแก้บนด้วย

2.2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม คือ ในนิทานมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้ หรือให้คำแนะนำแก่สมาชิกในสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน ดังนี้

2.2.1 การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน คือ การอธิบายเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่น จากนิทานเรื่องที่มาของโป่งน้ำร้อน เล่าถึงพระพุทธรูปเจ้าหลูต้อง(ต้องเสีย) ตั้งแต่ดอยหลู

แล้วก็เดินมา จนถึงโป่งน้ำร้อน แล้วไม่มีเรือแรงเดินต่อจึงหยุดพักตม้มน้ำร้อนฉนั้น แต่ฉนั้นไม่หมดก็เทน้ำร้อนที่ เหลือทิ้ง ที่บริเวณนั้นจึงกลายเป็นบ่อน้ำร้อนมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับที่มาของ ชื่อสถานที่ในท้องถิ่นคือโป่งน้ำร้อน และพื้นที่ใกล้เคียง คือ ดอยหลุ ปัจจุบันดอยหลุอยู่บ้านกิว หมู่ 2 บริเวณ วัดม่อนขามอ่อน

2.2.2 การอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม และรักษามาตรฐานพฤติกรรม ของสังคม คือ การใช้นิทานในการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม เพื่อให้เกิดการยอมรับระเบียบการอยู่ ร่วมกันของหมู่คณะ พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการปลุกฝัง ค่านิยมให้สมาชิกมีความกล้าหาญ ความพยายาม และรู้จักใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหา ได้แก่ นิทานเรื่อง ไอ้ลูกช้าง กล่าวถึง ไอ้ลูกช้างต้องออกเดินทางไปตามหาพ่อซึ่งเป็นช้างอยู่ในป่า และนิทานเรื่องเจ้าสะโตน กล่าวถึง เจ้าสะโตนได้ออกเดินทางไปตามหานางนกเมียวของเขาซึ่งได้บินหนีกลับไปยังเมืองนก ตัวละครเอก ทั้ง 2 เรื่องต้องเผชิญกับความยากลำบากในการผจญภัยในป่าและสามารถบรรลุความมุ่งหมายได้ นิทานทั้ง 2 เรื่องนี้สอนให้มีความกล้าหาญ มีความพยายามไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ขณะที่นิทานเรื่องซีรี่ ๆ สอว ๆ และ เรื่องสองพี่น้องสอนเรื่องความมีไหวพริบ กล่าวถึงสองพี่น้องที่ใช้ไหวพริบในการเอาตัวรอดจากยักษ์กินคน ทั้งนี้เพราะในอดีตชาวปกากะญออาศัยอยู่ในป่าซึ่งมีสัตว์ร้ายและภัยอันตรายมากมายจึงใช้นิทานในการ สั่งสอนบุตรหลานให้มีความกล้าหาญ รู้จักระวังตัว เอาตัวรอดเมื่ออยู่ในป่าใหญ่

นอกจากนี้ยังปรากฏบทบาทหน้าที่ของนิทานในการรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ดังเช่น นิทานเรื่องนางแตงอ่อน กล่าวถึง ตัวละครเอกชื่อนางแตงอ่อนถูกแม่มดเอาจระเข้ามาสับเปลี่ยนกับ ลูกของเธอ ทำให้สามีเข้าใจผิดขับไล่ออกจากเมือง เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะในอดีตชาตินางแตงอ่อน เคยเอาจระไปปล่อยในป่า นอกจากนี้ในตอนจบของเรื่องแม่มดที่เคยใส่ร้ายนางแตงอ่อนก็ได้รับกรรม โดนเชือกรัดตัวไม่ให้ไปทำร้ายคนอื่นได้อีก นิทานเรื่องนี้ปลุกฝังจริยธรรมและยังมีการใช้นิทานเพื่อควบคุม ความประพฤติคนในสังคมได้เป็นอย่างดีทำให้เห็นว่าคนที่ทำดีย่อมได้รับผลดี ส่วนคนที่ทำชั่วย่อมได้รับโทษ

2.3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทาง สังคม คือ การเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม คือ นิทานทำหน้าที่เสนอ ทางออกในใจให้แก่มนุษย์ซึ่งมีความอัดอัด กดดันต่อกฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับในสังคม พบจากเรื่องนางไข่ฟ้า กล่าวถึง เจ้าเมืองต้องการช่วยลูกชายให้ได้นางไข่ฟ้ามาเป็นเมีย แต่นางไข่ฟ้าไม่สนใจเพราะมีผัวแล้ว เจ้าเมือง จึงใช้อุบายเพื่อกำจัดผัวของนางไข่ฟ้าโดยให้ไปหาน้ำนมของสัตว์ร้ายต่าง ๆ รวมถึงน้ำนมผีมาให้ ซึ่งนางไข่ฟ้าก็ ช่วยผัวได้ทุกครั้ง ท้ายที่สุดนางไข่ฟ้าจึงวางแผนกำจัดเจ้าเมือง โดยบอกเจ้าเมืองว่าญาติของเจ้าเมืองที่อยู่ ในเมืองผีจะแต่งงาน เธอสามารถทำให้เจ้าเมืองไปร่วมงานแต่งงานของญาติที่เมืองผีแล้วก็จะกลับมาได้ เจ้าเมืองเชื่อนางไข่ฟ้าก็อนุญาตให้ตัดหัวตนได้ นิทานแสดงให้เห็นว่าตัวละครมีความเจ็บช้ำน้ำใจจากเจ้าเมือง ซึ่งเป็นผู้ครองเมืองที่ใช้อำนาจข่มเหงผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง การที่นางไข่ฟ้าใช้อุบายฆ่าเจ้าเมือง สะท้อนถึง การใช้นิทานเพื่อหลบหนีจากความกดดันไปสู่โลกแห่งจินตนาการซึ่งในชีวิตจริงไม่สามารถทำได้

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่า วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ พบความเชื่อ 7 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อ เรื่องผี วิญญาณ ความเชื่อทางศาสนาพบความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อ

เรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ความเชื่อเรื่องโชคชะตา และความเชื่อเรื่องการเสวยหาย พบว่าวิถีชีวิตด้านความเชื่อส่วนใหญ่เป็นความเชื่อทางศาสนา คือศาสนาพุทธ รองลงมาคือความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องการเสวยหาย ความเชื่อเรื่องการกำเนิดมนุษย์ และความเชื่อเรื่องโชคชะตา เห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นถึงวิถีความเชื่อพื้นบ้านของชาวปกาเกอะญอที่ผสมผสานทั้งความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

2. ด้านค่านิยม แบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกล้าหาญ ความกตัญญู และการเชื่อฟังผู้ใหญ่ พบค่านิยมด้านความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกตัญญู และการเชื่อฟังผู้ใหญ่ มากที่สุด รองลงมาคือความกล้าหาญ

3. การประกอบอาชีพ พบอาชีพในสังคมเกษตร ได้แก่ การทำไร่ทำสวน การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย การหาของป่าล่าสัตว์ และการทอผ้า พบว่าการประกอบอาชีพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตัวละครส่วนใหญ่ทำไร่ทำสวน ตัวละครชายจะทำหน้าที่เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย หาของป่าล่าสัตว์ ส่วนตัวละครหญิงจะทอผ้าอยู่ที่บ้าน ซึ่งคล้ายกับวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอในอดีต

4. ด้านวิถีชีวิต ครอบครัว แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ ขนาดครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และสัมพันธภาพในครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่ในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจอันดีต่อกัน นอกจากนี้ยังพบว่าตัวละครมักเป็นลูกกำพร้า หรือไม่ก็ต้องการครอบครัวไปผจญภัยในป่าอีกด้วย

นิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อนสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอเป็นอย่างดี ทำให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่ใกล้ชิดธรรมชาติ เชี่ยวชาญในการใช้ชีวิตในป่า และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การเล่านิทานในกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้แก่บุตรหลาน หรือผู้ที่ได้รับฟังได้เข้าใจถึงความเป็นตัวตนได้เป็นอย่างดี ดังที่วิเชษฐชาย กมลสังจะ (2563: 18) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านปกาเกอะญอถือเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่นำเสนอตัวตนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอออกมาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากนิทานพื้นบ้านปกาเกอะญอแต่ละเรื่องปรากฏวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด ทำให้เห็นความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายผสมกลมกลืนกับธรรมชาติป่าและสรรพสัตว์ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญา และพิธีกรรมความเชื่อที่เป็นเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอจึงมีอัตลักษณ์ของกลุ่มที่โดดเด่นและน่าสนใจ

ส่วนผลการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552) ได้นำเสนอไว้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน พบการอธิบายการกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า และอธิบายสาเหตุที่คนปกาเกอะญอไม่มีตัวหนังสือ การอธิบายพิธีกรรม พบการอธิบายเหตุผลที่ชาวปกาเกอะญอใช้ไถในการพิธีกรรม หรือการบนบาน ประการที่ 2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษ อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน พบการอธิบายเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่น การอบรมระเบียบสังคม ปลูกฝังค่านิยม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม พบการใช้นิทานในการสั่งสอนบุตรหลานให้มีความกล้าหาญ รู้จักระวังตัว เอาตัวรอดเมื่ออยู่ในป่าใหญ่ และปลูกฝังจริยธรรม และประการที่ 3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม พบการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม

บทบาทหน้าที่ของคติชนในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอส่วนใหญ่เน้นบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา การอบรมสั่งสอนมากที่สุด รองลงมาคือการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน สะท้อนให้เห็น

ว่านิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอเป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้ความรู้ และอบรมสั่งสอนคนในชุมชน ให้ประพฤติตามแบบแผนของสังคม และปลูกฝังให้มีความผูกพันต่อกันที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับ ศิราพร ณ ถลาง (2552: 413) ที่อธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคติชน สรุปความได้ว่า คติชนทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในสังคมประเพณี ดำเนินช่วยอธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและอธิบายความเป็นมาของพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน นิยายประจำถิ่นช่วยสร้างความรู้สึผูกพันคุ้นเคยกับท้องถิ่นของตน ขณะที่นิทานคติสอนใจ นิทานเรื่องสัตว์ มีส่วนให้ความรู้ ปลูกฝังค่านิยม และอบรมระเบียบสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม

เนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ส่วนใหญ่เป็นนิทานขนาดยาวและคล้ายกับนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น นิทานเรื่องเจ้าสะโตน มีเค้าโครงเรื่องคล้ายนิทานชาดกเรื่องสุธนชาดก หรือพระสุธน มโนราห์ นิทานเรื่องไอลูกช้าง คล้ายกับนิทานเรื่องสีหนาทชาดก นอกจากนี้ยังมีนิทานเรื่องนางแดงอ่อนซึ่งมีชื่อนิทานเหมือนกัน เนื่องจากชาวปกากะญอในชุมชนนี้นับถือศาสนาพุทธจึงรับอิทธิพลนิทานชาดกเข้ามาเป็นนิทานพื้นบ้าน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อตัวละครให้เรียกง่ายและจะมีชื่อเฉพาะตัวละครเอกเท่านั้น ส่วนเนื้อหา ก็ไม่ได้ตรงกับในนิทานชาดกทั้งหมด มีบางตอนที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่กล่าวถึง ส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการผจญภัยของตัวละครซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนในอดีตซึ่งอยู่ใกล้เขตธรรมชาติในป่าใหญ่ สอดคล้องกับ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2548: 41) ที่กล่าวว่านิทานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การถ่ายทอดนิทานทำให้นิทานเดินทางจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง บ่อยครั้งที่นิทานเรื่องเดียวกันมีเนื้อหาต่างกัน เมื่อนิทานแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาของนิทานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังเช่นพระรามชาดกของอีสานได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองของพระรามจากเมืองโยธยาเป็นเมืองจันทบุรี ศรีสัตตนาคร ซึ่งตรงกับชื่อเมืองเวียงจันทน์เมืองหลวงของลาว

นิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อีกทั้งมีการอธิบายสาเหตุที่มาของสรรพสิ่งเกี่ยวกับชาติพันธุ์ และสถานที่ในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้พื้นที่บ้านโป่งน้ำร้อนแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติคือมีโป่งน้ำร้อน มีธรรมชาติที่สวยงาม และมีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามหากมีการใช้นิทานพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าของชุมชนเพื่อประกอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ หรือสินค้าชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวในสถานที่นั้นมีความน่าสนใจ และเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้อีกด้วย ดังที่ อรัญญา แสนสระ และ นันทขญา มหาขันธ (2561: 64 - 65) กล่าวถึงการนำนิทานพื้นบ้านไปใช้ประกอบการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น สรุปได้ว่า ท้องถิ่นสามารถนำคุณค่าของนิทานมาสร้างมูลค่าได้ เช่น การสร้างแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยตำนานหรือนิทานประจำถิ่นมาประกอบการเล่าเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวนอกเหนือจากชมทัศนียภาพ หรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ถือเป็นมิติเศรษฐกิจที่ใช้นิทานในการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าจากการท่องเที่ยวหรือการขายสินค้าในชุมชนได้ นอกจากนี้ สุดารัตน์ มาศวรรณ และปฐม หงษ์สุวรรณ (2564: 157) ยังได้อธิบายว่า การใช้ตำนานและนิทานมาผลิตซ้ำในรูปแบบของสินค้า บริการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเป็นวิธีที่สำคัญมากในปัจจุบันที่สามารถแสดงอัตลักษณ์และทำให้ผู้คนรับรู้ถึงความรู้สึกของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ในด้านการนำไปใช้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรนำนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอไปเป็นบทเรียนเสริมการเรียนรู้ชาติพันธุ์ให้แก่เด็กเรียนในพื้นที่
2. ในด้านการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ในเขตภาคเหนือเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่าง

เอกสารอ้างอิง

- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). *คติชนกับชนชาติไท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประคอง นิยมมานเหมินท์. (2551). *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูอรุณเขมากร (สรเพชญ์ ปรีปนฺโน). (2557). *ศึกษาวิเคราะห์ท่อนุชนในมหาสมยสูตร*. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์*. 2(2), 95-105.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2548). การแต่งเรื่อง 2 ชั้นในนิทานชุดสุวรรณสิริสา. *วารสารวรรณวิทัศน์*, 5(พฤศจิกายน), 40-67.
- วิเชษฐชาย กมลสัจจะ. (2563). การศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในนิทานพื้นบ้าน. *วารสารศิลปศาสตร์ มทร.กรุงเทพ*, 2(2) , 1-19
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุदारัตน์ มาศวรรณ และปฐม หงษ์สุวรรณ. (2564). การใช้ตำนานและนิทานของคนไทพลัดถิ่นเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 143-159.
- สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์. (2558). *คติชนสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2558). *ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2561). *นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- อรัญญา แสนสระ และ นันทขญา มหาพันธ์. (2561). นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 7(1), 53-66.

สัมภาษณ์

- นายมูล วันดู. (2562, 27 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นายมูล วันดู. (2562, 30 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นายยงค์ ดอกผู้ขาย. (2562, 27 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางลา ใจคำ. (2562, 11 พฤษภาคม). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางสุข ใจยาธิ. (2562, 11 พฤษภาคม). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางเอ้อย ดีบัติ. (2562, 3 พฤศจิกายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.